

DR. VIRÁGHALMY LEA

**A HOMJAKOVI EKKLÉZIOLÓGIA
SZÓKINCSENEK
SZEMANTIKAI ELEMZÉSE**

Dr. Virághalmy Lea:

A homjakovi ekkléziológia szókincsének szemantikai elemzése

Doktori értekezés tézisei

Szentendre, 2001. 19 p.

© 2001-2004 B. Virághalmy Lea

© 2004- Lea-Katharina Steller

SZENTENDRE

2001

Dr. Virághalmy Lea

A homjakovi ekkleziológia szókincsének
szemantikai elemzése

Tartalom:

I. A kutatási feladata és célja.....	3
II. A kutatás módszere, helyszínei és forrásai.....	4
III. A disszertáció felépítése, tudományos eredményei...	6
Bevezető.....	6
A szöveg.....	8
A szöveg háttere.....	9
A szöveg elemzése.....	11
A szöveg fordítása.....	16
A szöveg hatása.....	17
IV. A szerző publikációi a disszertáció témakörében.....	18
Tanulmányok.....	18
Előadások.....	19
Hivatkozás.....	19
Ortodox vonatkozású újságcikkek.....	19

I. A kutatás feladata és célja

A PhD fokozat megszerzésére először Kállay István professzor úr biztatott 1997-ben az ELTE Történelem Segédtudományai tanszékén, ahol megbízott előadóként tanítottam már harmadik éve gót betűs német iratolvasást. A szemináriumokon állandóan visszatérő kérdéskör volt, hogy a szöveg (oklevél, kódextöredék, ima, vers vagy végrendelet) önmagában, fordítástól függetlenül is mindig többféle értelmezést is lehetővé tehet. Így a történész feladata valójában nem más, mint saját szövegértelmezésének vitaképes védése.

A jó fordítás tehát egyben forráselemzés is, bizonyos objektív törvényszerűségek szerint zajló, de szubjektív választást magában hordozó alkotó tevékenység. Tárgya a szöveg, amely a kutatóból, fordítóból ösztönösen számos (kontrasztív- és szövegnyelvészeti, stilisztikai, szociolingvisztikai, mentalitástörténeti) asszociációt vált ki – ezen ráézés lesz aztán számos felfedezés forrásává a tudomány világában.

Ez a folyamat viszont csak egyenértékű élmények hatására indulhat meg. Ismernünk kell a hátteret, a szereplőket, érzéseiket, szokásaikat és „félszavakból is megértjük egymást”. 1994-ben megvédett egyetemi doktori disszertációmban ükapám 1945-ben elégett naplóját rekonstruáltam úgy, hogy regényeiből, gyakran téves családi visszaemlékezésekből, kortársak leírása, mendemondák alapján hipotéziseket állítottam fel, melyeket levéltári kutatásokkal igazoltam.

Egy szöveg fordítása számomra ugyanilyen összetett, elméleti és gyakorlati kutatómunka: egy gondolat más nyelven, más asszociációs környezetben való rekonstruálása.

II. A kutatás módszere, helyszínei és forrásai

A „fordítás” interdiszciplináris fogalom. Mihez kapcsolódik? Irodalomhoz, nyelvészethez? A kontextus földrajzi, történelmi, kulturális, politikai vagy vallási körülményeihez?

Nehéz helyzetbe kerültem, amikor doktoriskolát kellett választanom. A megoldást végül a fordítás alapszituációja adta: két nyelv (forrásnyelv és cél nyelv) szükséges hozzá. A német mentalitás számomra természetesebb, az olasz nyelvtudásom pedig ma már felszabadultabb, mégis az orosz forrásnyelvet választottam, részben többévi orosz filológiai tanulmányaim, részben az ortodoxia iránti érdeklődésem miatt.

A szerző, Alekszej Sztjepanovics Homjakov érdeklődésemet az 1988-ban kiadott „Orosz vallásbölcselet virágkora”-c. kétkötetes gyűjtemény előszavának olvasásakor keltette fel, írására, disszertációm forrásnyelvi szövegének (Церковь одна /1844-45/) gépelt német fordítására (Die Einheit in der Kirche) pedig egy veszprémi antikváriumban leltem rá. Amikor megjelent Kiss Ilona szerkesztésében „A megváltó Oroszország – válogatás a szlavofil gondolkodók írásaiból”, az „Egy az egyház”-c. fejezet egészen ellentétes hatást váltott ki belőlem, mint a német adaptáció. Természetesen ezek után eredetiben kívántam a tanulmányt elolvasni – s újabb, más élmény várt rám. Így vált PhD téziseim alapkérdésévé a mű fordítása, azaz hogyan, milyen háttérrel és környezetből született Homjakov „Церковь одна” című értekezése, hogyan teltek meg, bővültek újabb és újabb tartalommal az író szavai 150 év alatt, és milyen nehézséggel találja magát szembe a XXI. század elejei katolikus magyar fordító.

Egy évig az Orosz Irodalmi Program hallgatója voltam, de témavezetőm, Szilárd Léna professzor olaszországi egyetemi tanári meghívása után bekövetkező változások arra késztettek, hogy átjelentkezzem Nyomárkay István professzor úr Szláv Nyelvészeti Doktoriskolájába. A Szlavisztika Intézet tudományra nyitott légköre új dimenziót nyitott kutatásaimban, friss szempontokkal, eddig még általánosan nem alkalmazott módszereivel, az irodalomtudományénál nagyobb egzaktságot ígérő terminológiai apparátusával. Az Irodalmi Program inkább normatív hozzáállásával szemben a Nyelvészeti Iskola nagyrészt deskriptív módszere, külföldi kutatások iránt nyitott szellemisége számos új tézis felállításához segített hozzá.

Már 1997 novemberében vatikáni ösztöndíjasként szabadidőmben előzetes kutatásokat folytattam a római Pápai Keleti Intézetben, majd 1998 tavaszától Nemeshegyi Péter S.J. és Nyomárkay István professzor urak ajánlására jezsuita támogatással pályázatot nyertem téziseim kidolgozására Rómába, a Gregoriana Egyetemre és a Pápai Keleti Intézetbe, Európa leggondosabban összeválogatott, a keleti Egyházakkal ökumenikus párbeszédre katolikusokat felkészítő gyűjteményébe. A GMG keretében nápolyi skolasztikusokkal jutottam el Pugliába, Bariba, a San Nicola Intézetbe, ahol számos teológiai utalást dolgozhattam fel. Kultúrtörténeti kiegészítéseimet Bécsben és Berlinben, a Rizal-Blumentritt Gesellschaft támogatásával végeztem. Ukrajnai levéltári tapasztalataim után joggal mondtam le szentpétervári, moszkvai ösztöndíj-lehetőségeimről, hiszen az nőként és kívülállóként teljesen felesleges időpazarlás lett volna.

III. A disszertáció felépítése, tudományos eredményei

Értekezésem felépítésében a római Szent Gergely Egyetemen elfogadott évszázados normát követi. Kezdődik az Előszóval, amit a Tematika és a 42 oldalas, 5 részből álló Bibliográfia követ. Tudományos eredményeimet a további fejezetekben dolgoztam fel:

Bevezető

1. Bevezető tanulmányomban Oroszország és a pravoszláv egyház szorosán összefonódó történelmét, az oroszág nehezen megközelíthető mentalitását, kulturális antropológiáját tárom fel a magyarországi olvasó számára túl nyíltan, meglepő összefüggésekkel. Kérdésfeltevéseim stílusa egy nyugat-európai kutató számára talán megszokott, a hazai russzisztika zárt világában viszont ellenállásba ütközhet.

2. A XI–XII. századi európai virágkorát élő orosz fejedelemségeket 1223-ban a mongolok lerohanták, a 240 éves megszállás alatt pedig a despotizmus és a jobbagység ijesztő, ázsiai szélsőségekkel nehezített, iszlám elképzeléseknek megfelelő formája rögződött több évszázadra. Az orosz nemesség vegyesházasságai révén megszületett tehetséges, de már nem európai arisztokrácia hatalmát az adóbehajtás, valamint a katolikus hitet terjeszteni kívánó svéd csapatok és a német lovagrend elleni háborús sikerek alapozták meg. Az Európa utáni nosztalgia a XVIII–XIX. század fordulóján kezdődött, amikor a francia forradalom miatt elmenekült, hitében meg-

rendült filozófus-értelmiség Oroszországban nevelői állást kapott. Ők döbentették rá az orosz intelligenciát hazájuk paradox helyzetére: katonai nagyhatalomként lemaradásuk kulturális és technikai szempontból valójában behozhatatlan. Az „agyaglábú óriásnak” a krími háború ezt be is bizonyította, a schellingi és hegeli filozófiai historizmus pedig Európa érdeklődését az egyedi kultúrák felé irányítva feltárta, hogy orosz nemzet patyomkin falként valójában nem létezik.

3. Oroszország kívül rekedt az egyetemes logoszon, léte pusztán materiális, nem több, mint kizárólag biológiai folyamatokra redukálódott hétköznapiság. Az ebbe beletörődni képtelen, szerencsétlen polgár-pótlék, a dekabrista felkelés után politikai hatalmától megfosztott orosz arisztokrácia a túléléshez kapott kegyelemmel és emberfeletti erővel megteremtette a XIX. századi világirodalom és vallásbölcselet szegletkövét, amelyet a szovjet XX. század sem tudott végképp eltörölni. Ez az alapkö az irodalmi, vallásfilozófiai műveik központjában álló „Istenember” és a vallásos oroszok egyetemes közössége, a „szobornosztj” – azaz az Egyház volt.

4. Alekszej Sztjepanovics Homjakov (1804 –1860) Egyházhoz való kapcsolata különbözött a többi szlavofilétól. Laikus teológus létére hatása oly nagy volt, hogy új irányzat alakult ki az orosz ortodox teológiában az ekkleziológia és az egyházpolitika terén. Különösen az egyházi autoritás, valamint a „szobornosztj” fogalma foglalkoztatta, melyet az 1844-45-ben írt, posztumusz megjelent „Cerkov Odná” (Egy az Egyház) c. művében dolgozott ki, ill. újítt meg. Vitatott sze-

mélyiség, az orosz emigráció egyházdoktorként tiszteli, mások publicistának tekintik. Családszerető orosz nemes volt, francia, angol, német neveltetéssel. Beutazta Nyugat-Európát, görög és latin fordításai, szanszkrit szótára jelent meg. 1822-ben katonai szolgálatba lépett, majd a dekabristák mozgalomához csatlakozott írásaival. 1830-ban a lengyel felkelés után versei jelentek meg a szláv testvériségről és szolidaritásról, 1845-ben pedig a nyugatosokkal végleg szakító szlavofilizmus programadó nyilatkozatát saját bevezetőjével megjelentette. 1844-54-től levelezett W. Palmer anglikán teológussal, 1853-ban rendőrségi megfigyelés alá került, műveit cenzúrázták. 1858-60 között a Moszkvai Egyetem „Orosz irodalom kedvelői” körének elnöke. Kolerában halt meg. (Részlet a Magyar Kat. Lexikon általam írott szócikkből)

A szöveg

5. A Homjakov összes műveinek II. kötetében közölt „Церковь одна”c. szövegben Szamarin stilisztikai javításokat végzett. Sajnos az első, 1863-ban megjelentetett kiadáshoz sem Moszkvában, sem Rómában, sem Berlinben, a Porosz Könyvtárban nem sikerült hozzáférnem, ezért az 1975-ben, Montrealban, az eredeti kézirat szövegű másolatából kiadott mű lett a forrásom. Mivel a hozzáférés rendkívül nehéz, ezért az orosz ortodox pátriárkátus ellenvetése híján disszertációm-ban közlöm a teljes szöveget, természetesen a Homjakov által használt helyesírással. Egyetlen kivétel az elválasztás – ezt a ma érvényes, széles körben elfogadott szokás alapján végeztem. Disszertációmnak nem témája a Homjakov-tézi-

sek későbbi interpretációvizsgálata, de ennek ellenére felhívom a figyelmet az Interneten a „<http://church.ru/theology/homyakov/homyakoff1.htm>” címen található weboldalra. Ez mai helyesírással, ma használatos terminológiarendszerrel az orosz ortodox patriarkátus által készített variáns. Ez az átdolgozott szöveg komoly segítségül szolgálhat a nehezen olvasható eredeti tanulmány megértéséhez.

A szöveg háttere

6. A keleti kereszténység ekkleziológiájában az Egyház fogalmára, lényegére és kiterjedésére jelenleg két irányzat van. Az egyik, szigorúan dogmatikus szemlélet szerint az Ortodox Egyház egyenlő az Egyetemes Keresztény Egyházzal, függetlenül az ortodoxia minoritásától. A keresztény ókorban is számos eretnokség volt, amiket kitaszított magából az Egyház – ezek közé tartozik az 1054-ben elszakadt, akkor még egyházszervezeti, teológiai és lélekszámbeli keresztény kisebbségben lévő Róma is. A másik irányzat az egyetemes kereszténységhez tartozónak tekinti azon, a Szentháromságban hívő keresztényeket, akiket „az Atya, a Fiú és a Szentlélek” nevében kereszteltek meg. Eszerint minden keresztény egyház az egyetemes kereszténységnek csak egy-egy ága, köztük az Ortodox Egyház(ak) is. A konstantinápolyi pátriárka híres 1920-as enciklikája „Az egyházak közösségéről” is ezt a szellemiséget képviseli, amelyet több évszázados vita után 1961-ben a Rodoszi Összortodox Konferencia elfogadott.

7. A XIX. századi orosz vallásfilozófia azonban eltávolodott a hagyományos egyházfogalmi vitától. Újonnan definiált egyházuk már nem kánonjogon alapuló, önmagát hierarchiában és vallásgyakorlatban kifejező üdvözítő intézménnyé, hanem egyfajta egyetemes közösséggé (соборность) vált. Ezen a ponton azonban megkérdőjeleződött az egyénnek a „szobornosztj”-ban megnyilatkozó Egyházhoz való viszonya. A felmerülő filozófiai problémát sokan, főleg Hegel nyomán kívánták megoldani. A „tudat”, mint „szobornoje” nem személytelen, de nem is egy személyhez fűződő, hanem egy, az individuális emberi tudatot egységbe integráló közös tulajdonság. Az orosz vallásbölcselet tehát a jellegzetesen pravoszláv, szolidan mitikus krisztocentrizmushoz „igazította” az ekkleziológiát.

8. Homjakov erősen leegyszerűsítve vizsgálta a kérdést, részint, mert a hegeli „tudatot” egy szélsőséges, kommunisztikus eszme veszélyforrásának tartotta, másrészt mert főleg az egyházi tekintély kérdése foglalkoztatta. „Az Egyház nem autoritás – írta –, mint ahogyan Isten és Krisztus sem az. Az autoritás valami tőlünk kívülállót jelent, míg az Egyház, amely maga az igazság, a keresztény ember belső életét alkotja. Hiszen Isten, Krisztus, Egyház benne élnek az emberben. De csak akkor ..., ha ő maga is éli a szeretet egységének egyetemes életét, vagyis az Egyház életét.” A homjakovi, Konrad Onasch által „erősen felhígított”-ként jellemzett egyházfogalom a szereteten, az egységen és a szabadságon alapszik. Így igen merész gondolat Homjakovot ökumenista gondolkodóként példaképpül állítani.

A szöveg elemzése

9. Napjainkra elfogadott lett, hogy a jelentés vizsgálata nem más, mint a szavak, mondatok meghatározott kontextusban való használatának részletes elemzése. A modern szemantika nem tárgya közvetlenül a tapasztalaton kívüli világ (a jelölt), hanem a szavak egymáshoz való viszonya (a jelentés). A strukturalista szemlélet szerint a nyelv olyan hálózat, amely a lexémák közötti rendszerszerű kapcsolatból épül fel. A lexémák jelentés szerint ún. szemantikai mezőkbe szerveződnek, ahol kölcsönös kapcsolatban állnak egymással és definiálják egymást – ezek szerint megkülönböztetünk szintagmatikus (ahol a lexémák sorozatok tagjaiként fordulnak elő) és paradigmikus (szinonímia, hiponímia, antonímia, inkompatibilitás) viszonyt. A lexémákat felbonthatjuk továbbá szemantikai jegyek sorozatára. Egész kapcsolatrendszer ábrázolható így, gyakran mátrix formájában. Gyengésége, hogy az összetett lexémák esetében a releváns jegyek nem tűnnek ki, a bináris jelölés pedig árnyalt jelentésvizsgálatnál bizonytalansági tényező.

10. Érdekes és speciális téma a nyelvészetben belül a teológiai szakkifejezések struktúrájának vizsgálata. Fejezetemet merészen a Neovulgáta idézetei alapján végeztem, tekintettel arra, hogy az ortodox kánon a Septuagintán alapszik. Nem vettem figyelembe tehát a Holt-tengeri tekercsekkel kapcsolatos kutatásokat, mert azoknak témámhoz semmi köze. Egy tudományos konferencia vitájában Tatár György figyelmeztetett.

tetett, miszerint ma a Neovulgátából már nem szabad idézni. Ezt cáfolom. A teológiai terminusok rendszeréhez egyébként komoly segítség volt Rudolf Otto elmélete a *numinózusról*: a szavak jelentését körülevő létsík vizsgálatához a „szent” fogalmára átmenetileg alkotott, erkölcsi mozzanatot nem hordozó terminusról. Homjakov teológiai nyelvújításának lényege ugyanis ebben az „érzelmi ráhangolódásban” rejlik. Idézem Ottot: a *numinózus* „kategória... szigorú értelemben véve definiálhatatlan... [Az olvasót] a kategória megértésében csak azzal segíthetjük, hogy körülírással megkíséreljük elvezetni saját lelkiállapotának arra a pontjára, ahol ennek a kategóriának már benne magában meg kell mozdulnia, létre kell jönnie és tudatosulnia kell.”

11. Az „ideális” (teológiai) terminológia legfőbb követelménye, hogy logikus, rendszeres legyen – azaz minden eleme szervesen illeszkedjék az adott szakterület terminológiájába. Egy-egy terminus *technicus* nem önmagában, hanem a többihez viszonyítva, netán azokkal szembeállítva fejezi ki valódi „mondanivalóját” – szerepét tehát semmi esetre sem korlátozhatjuk csupán a megnevezésre, mivel a teljes fogalmi rendszert kell tükröznie. Sok pontatlanság éppen abból ered, hogy az ismert folyamatok, tárgyak, tulajdonságok közti valóságos kapcsolatokat nem képes az adott kifejezés elég világosan megragadni. Lehetséges tényező az is, hogy egyszerűen nem tisztázott a fogalom helye a diszciplína fogalmi rendszerében. Az egyértelműség követelménye gyakran azért nem valósulhat meg, mert sokszor még ugyanazon szakterületi terminológián belül is többféle fogalom jelölésére

ugyanazt a terminust használják (homonímia). Hátráltató, ha egy és ugyanazon fogalomra eltérő műszavakat alkalmaznak – ezért időről időre szükség van egy-egy tudományágban a kialakult terminológia revíziójára. A szinonímiából néha egész terminológiai dialektusok fejlődnek ki, ha nem egységesítik időben a szakszóincset. Ez kétféleképpen mehet végbe: területi, földrajzi alapon, illetve szakmai szint által meghatározott módon.

12. Az idegen szavak használata nem egyértelműen helytelelíthető. Az „egyháztan” például nem egészen azonos az ekkleziológiával. Ugyanaz a helyzet nálunk, mint Németországban: a „Kirchenkunde” és az „Ekklesiologie”, bár igen nagy a részhalmozuk, de történelmi hátterük miatt egészen más hatást váltanak ki a befogadóban. Ezért nem érzem veszélyesnek az „ekkleziológia” szót magyarosan leírni, annak ellenére, hogy a Magyar Tudományos Akadémia 2001 nyarán még nem ajánlotta ebben a helyesírási formában. Az „ecclesia” magyar protestáns testvéreink szóhasználatában igen elterjedt a „zs” hasonulással, amely tendenciát az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár „eklézsia”, „eklézsiabeli”, „eklézsiakövetés” stb. szócikkei is tovább erősítenek. Egy átlagos magyar „fülében ez cseng”, ebből következően inkább az „ekléziológia” kifejezést választaná nyelvérzéke. Ez azonban a lutheri asszociációk miatt katolikus területen semmiképpen sem megengedhető. Mivel széles körben még nem ismert ez a tudományág, így nincs kialakult magyar szóhasználat sem. PhD disszertációm ennek a folyamatnak a meggyorsításához, az „ekkleziológia” szó honosításához kíván hozzájárulni.

13. Informatikusként természetesen a számítógép alkalmazásának kérdése is felvetődött bennem a disszertáció kapcsán, hiszen a digitális szótárak és terminológiakezelő rendszerek használata mindennapos már a műszaki, gazdasági területen. Megvizsgáltam és modelleztem ezt a kérdéskört is. Az igazi (tehát nem facsimile, vagy szöveghű) elektronikus szótár egy minden, rokon és kevésbé rokon tudományág művelői által elérhető, releváns információt tartalmazó, központiilag módosítható normatív szótárrendszer. Elérése fontos, hogy ne csak a tradicionális felhasználó, hanem a programok formális világa számára is biztosított legyen reprezentációs nyelve révén, amelynek szabványosítása már a 80-as évektől megkezdődött. Ez az általános dokumentumleíró formalizmus az SGML és a szótárleíráshoz kifejlesztett TEI együttes „munkájából” született; a tartalmi szerkezetet speciális szabványos jegyek formájában jeleníti meg, a formátuminformáció segítségével. Ha minden szótári egységet azonos alakra hozunk, akkor a szöveges alak alkalmassá válik adatbázis-kezelő programmal való feldolgozásra is. Erre a munkára több projekt is specializálódott, pl. az ASCOT, az Oxford English Dictionary és az Index Thomisticus.

14. Munkám elején fontos döntés volt, hogy milyen programot használjak a szövegszerkesztéshez. A jövőre is gondolva vállalkoztam arra, hogy disszertációm L^AT_EX-hel írom. Ennek lényege az ún. „camera ready output” előállítás, vagyis: a szerző a mű írása közben – a hagyományos értelemben vett „redaktorával” konzultálva – maga „szedi” a könyvét, amelyet a nyomdában már csak sokszorosítani kell. Az 1989-es

Knuth-féle módosítással a L^AT_EX megoldás lett a legnagyobb problémámra: a megfelelő fontválasztásra is. Ez a unix vagy linux operációs rendszeren futó szoftver ugyanis az ún. babel-csomag révén a Föld bármely számítógépén, bármely nyelvterületén képes ugyanúgy megjeleníteni értekezésemet, ahogyan én megírtam. A dokumentum fejében a `\usepackage[nyelv1, nyelv2,... nyelvn]{babel}` utasításra az utolsó válik a difót nyelvvé, amely a dokumentumon belül bármikor váltható a `\selectlanguage{nyelv}` paranccsal, vagy a hosszabb részek, idézetek esetén cserélhető a `\begin{otherlanguage}{nyelv}... \end{otherlanguage}` környezetre. A számomra oly fontos, a Washingtoni Egyetem Bölcsészkarán készült, majd oroszországi felhasználók által igényesen kijavított cirill ábécé karakterei pedig a kezdeti nehézségek után már majdnem hibátlanul használhatóak.

15. Ezek után már bátran belefoghattam munkám gerincébe: egy több, mint száz szóból álló homjakovi terminológiai szótár összeállításába. Felépítése, jelmagyarázata a következő:

 Idézem az a „POLJENOV, V. – VOSZTOKOV, A. – LOBANOV, M. – BEREDNYI-KOV, Ja. – KOCSETOV, I.: Словарь Церковно-Славянского и Русского языка. Составленный Вторым Отдѣлениемъ Императорской Академіи Наукъ. Томъ I-IV. Санктпетербургъ, 1847.” megfelelő szócikkét.

 Idézet „НОМЯКОВ, Алексzej Сзтыепановиц Церковь одна. Монреаль, 1975. 72 p.” művéből

 Idézet Homjakov más műveiből, amelyek forrására e jel után zárójelben utalok.

 Citátum „НОМЯКОВ, Алексzej Сзтыепановиц: Сравнение Русскихъ словъ съ Санскритскими (In: Полное V. pp. 537-587)” című, először 1855-ben, a Tudományos Akadémia II. osztálya által megjelentetett írásából

 Idézet „ОБОЛЕНСКИИ, Сзргий: La Philosophie de l'Esprit de A. S. Khomjakov (Essai de reconstitution et d'exposé systématique des idées philosophiques contenues dans les oeuvres de A. S. Khomjakov) Roma, 1943. 148 p.” kéziratban őrzött, meg nem védett disszertációjának „La Terminologie” című XIX. fejezetéből.

 Mivel a magyar nyelvben még nem tudott egy szilárd és kellően árnyalt hittudományi terminológia kialakulni, ezért szükségesek további teológiai, filozófiai megjegyzések, amelyek segítségül szolgálnak az adott fogalom finomságainak megértéséhez.

A szöveg fordítása

16. Miután téziseim II., „A kutatás módszere, helyszínei és forrásai” c. részében említett, egy veszprémi antikváriumban meglett „Die Einheit in der Kirche” c. kéziratot német fordításról kiderült, hogy számomra mankóul nem használható,

több, olasz, spanyol, francia, német és angol fordítást vetettem össze az eredetivel. Mindig kialakult bennem valami megmagyarázhatatlan ellenérzés, miután ellenőriztem az adott egynyelvű magyarázó, illetve terminológiai szótárban a kulcsszavakat. Egyik fordítás sem tudta igazán visszaadni a lényegét, a forrásműhöz hasonlóan egyérteműen. Ekkor ajánlották nekem a Gregoriana Egyetem csak konzultációval használható Wetter fondját, ahol a megfelelően kommentált szovjet és ateista munkák között bukkantam Stanislaw Tyszkiewicz S.J. különlenyomatos latin fordításaira. Az „Ex Tserkov odna” egyértelmű, pontos, más latinul íródott római katolikus egyháztani munkákból visszakereshető szókinccsel rendelkezik. Híven tükrözi pravoszláv eredetét, de ugyanakkor kifejezetten katolikusoknak szóló adaptáció. Alapmunka, amely nemcsak nekem, hanem más országok fordítóinak is normául szolgálhatna. A latin szöveget kinagyított lábjegyzetben közöltem.

A szöveg hatása

17. A homjakovi szakadár, messze nem ökumenikus, szereteten, egységen és szabadságon alapuló egyházfogalmában a történelem által szétkergetett orosz intelligencia megkapaszkodott. Ugyanez az érzelmi kiállás az 1990-es évek posztszovjet társadalmában már keveredett a nacionalista-emócionális és az akarati állásfoglalással. Homjakov sztártéma lett. Az Interneten a találatok száma hétről-hétre nő; konferenciák mottója, szemináriumok tárgya, hivatások gyökere és szélsőséges pártok szellemi alapító atyja lett Homjakov.

IV. A szerző publikációi a disszertáció témakörében

Tanulmányok:

1. Homjakov (In: *Magyar Katolikus Lexikon IV.* Budapest, Szent István Társulat, 1998. pp.931-932.)
2. Teológiai szakkifejezések szemantikai struktúrája (In: *Világosság 2001-2002 telén, megjelenés alatt, passim 13 p.*)
3. A tudományos terminológia-rendszer emberi fordításának gépi támogatása (In: *Informatika a regionális felsőoktatásban. Székesfehérvár, Budapesti Műszaki Főiskola Kandó Kálmán Villamosmérnöki Karának Számítógéptechnikai Intézete, 2001. CD, passim 8 p.*)
4. Az életrajzi módszer bölcseleti vonatkozásai (In: *Régi témák, mai kérdések a mentalitástörténetben /Rendi társadalom – polgári társadalom 11./ Esztergom, 2000. pp.102-112*)
5. Az Országos Széchényi Könyvtár szláv nyelvű kalendáriumai (In: *Szentistváni örökségünk és a Kárpát-medence nemzetiségei. Sz. Magyar István Lénárd. megjelenés alatt, passim 24 p.*)
6. A glagolita írás paleográfiai vizsgálata (In: *Országos Széchényi Könyvtár Híradó 9-10/1993. pp.37-41*)
7. Gondolat az Időben, avagy a tradíciókutatás módszertana /*Szemléletről Eszméletre I./ Szentendre, 1995. 37 p.*
8. Судьба и роль художника в произведениях Булгакова. Budapest, ELTE BTK, 1998. 18 p.
9. The knowledge is the „love’s glaring purity” – or else the philosophical aspects of the biography (In: *Philippiniana Sacra 2002. megjelenés alatt, passim 19 p.*)

Előadások:

10. Teológiai témák védeése az állami bölcsészettudományi karokon (In: *Tavaszi szél. Fiatal magyar tudományos kutatók és doktoranduszok II. világtalálkozója. Gödöllő, 1998. Teológiai szekció*)
11. Kelet és Nyugat szellemiségének hatása Szolovjov vallásbölcseletében (In: *KLTE Debrecen, Szláv Filológiai Napok, 1996.*)
12. Az ortodox lelkiség dogmatikai alapjai (In: *KLTE Debrecen Szláv Filológiai Napok, 1998. január*)
13. Szláv és magyar vonatkozású iratok a Vatikáni Titkos Levéltárban (In: *Petőfi Kulturális és Hagyományőrző Egyesület, Szentendre, 1998. február*)
14. Az Egyház keleti (ortodox) liturgiája (In: *Szent Ignác szak-kollégium, Budapest, 1998. április*)

Hivatkozás:

15. Az ószláv nyelvű laodíceai levél és hagyománya (In: *Apokrif levelek /Apokrif iratok. Szerk. Adamik Tamás/ Budapest, 1999. p.200*)

Ortodox vonatkozású újságcikkek:

16. A szerb ortodox pátriárka Szentendrén (In: *Szentendre és Vidéke XI/29 p.1,6.*)
17. Ortodox vagy görögkeleti? (In: *Szentendre és Vidéke XI/31 p.7*)
18. Csobánka-Szentkút, ortodox, majd katolikus német zarándokhely (In: *Szentendre és Vidéke XIII/30 p.5*)
19. Ikonkereszt (In: *Szentendre és Vidéke XIII/29 p.7*)